

ادبیات داستانی ایران

پس از انقلاب اسلامی

محمدرضا سرشار

www.ketab.ir

ادبیات داستانی ایران

پس از انقلاب اسلامی

محمدرضا سرشار

ناشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

چاپ دوم: ۱۳۹۷

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۴۵۰۰۰ تومان

طراح جلد: سید ایمان نوری نجفی

چاپ و صحافی: سازمان چاپ، انتشارات و امور نشری دانشگاه آزاد اسلامی

به مناسبت چهلمین سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی

سرشناسه: سرشار، محمدرضا، ۱۳۳۲ -

عنوان و نام پدیدآور: ادبیات داستانی ایران: پس از انقلاب اسلامی / محمدرضا سرشار

مشخصات نشر: تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۰.

مشخصات ظاهری: ۵۵۰ ص: جدول.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۰۸-۱۳۰-۹

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا.

یادداشت: کتابنامه.

موضوع: داستان‌های فارسی — قرن ۱۴ — تاریخ و نقد.

موضوع: داستان‌نویسان ایرانی — قرن ۱۴.

شناسه افزوده: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۰ الف ۳۸۶۹/۹ PIR

رده‌بندی دیویی: ۶۲۰۹/۸۱۴۳

شماره کتابشناسی ملی: ۲۶۷۹۴۴۰

تقاطع بزرگراه شهید مدرس و خیابان شهید بهشتی، پلاک ۵۶

تلفن: ۸۸۵۰۵۴۰۲ - ۸۸۵۰۳۳۴۱

www.poiict.ir

همه حقوق محفوظ است

فهرست

- پیش‌گفتار ۱۳
- مقدمه ۱۷
۱. رویکردهای غالب، داستان‌نویسی پیش و پس از انقلاب اسلامی ۲۵
- گونه‌بندی‌های متفاوت ادبیات داستانی، در مطالعات ادبی ۲۷
- رویکردهای غالب در دوران پیش از انقلاب اسلامی ۲۹
- الف) رویکرد رمانتیک ۲۹
- ب) رویکرد شکل‌گرا ۳۲
- ج) رویکرد واقعیت‌گرا ۳۳
- رویکردهای غالب، در دوران پس از پیروزی انقلاب اسلامی ۳۵
۲. قوت‌های ادبیات داستانی پس از انقلاب اسلامی ۳۹
- حرکت به سوی داستان‌نویسی ایرانی - اسلامی ۴۱
- تحول در مضمون و محتوا ۵۶
- تنوع وسیع موضوعها ۶۴
- ظهور چهارمان‌ها (تیپ‌های) جدید ۶۵
- احیای نسبی شخصیت و منزلت واقعی زنان ۶۸
- تغییر در نسبت بین تعداد عناوین رمان، داستان بلند و مجموعه داستان کوتاه ۸۸
- تغییر در کمیت و کیفیت آثار داستانی ۹۲

- افزایش شمارگان کتابهای داستانی ۹۶
- پیدایش نامهای تازه ۱۰۰
- افزایش جُنکها و نشریه‌های ادبی ۱۰۵
- تأسیس جوایز و جشنواره‌های ادبی متعدد ۱۰۹

۳. تِمّه آثار داستانی دیگر کشورها به زبان فارسی ۱۱۳

- برعنوان‌ترین نویسندگان هر کشور یا زبان: ۱۱۸
- فرانسه ۱۱۸
- امریکا ۱۱۸
- رومان ۱۱۹
- انگلیس ۱۲۰
- ادبیات ترکیه ۱۲۱
- زبان آلمانی - اتریش ۱۲۱
- آمریکای لاتین ۱۲۲
- ایتالیا ۱۲۲
- عربها ۱۲۲
- جمهوریهای اروپایی و آسیای اتحاد جماهیر شوروی (سابق) ۱۲۳
- هند و پاکستان ۱۲۳
- بلغارستان ۱۲۳
- یونان ۱۲۳
- لهستان ۱۲۳
- قاره آفریقا ۱۲۴
- اسپانیا ۱۲۴
- ژاپن ۱۲۴
- چک و اسلواکی ۱۲۴
- کشورهای اسکاندیناوی ۱۲۴
- مجارستان ۱۲۵
- زبان یهودی ۱۲۵
- استرالیا ۱۲۵

- پرتغال ۱۲۵
- آلبانی ۱۲۵
- پراثرترین نویسندگان خارجی: ۱۲۵
- پرمخاطب‌ترین آثار: ۱۲۷
- پرکارترین مترجمان: ۱۲۹
- پرکارترین ناشران: ۱۳۳
- جمع‌بندی و تحلیل آسیب‌شناسانه جریان ترجمه آثار داستانی ۱۳۶
- آثار ترجمه‌شده به فارسی، از ابتدای سال ۱۳۷۵ تا پایان سال ۱۳۸۸ ۱۴۷
- آثار ترجمه‌شده به فارسی، از ابتدای مشروطیت تا پایان سال ۱۳۸۸ ۱۴۹
- جمع‌بندی کلی ۱۵۲
- پراثرترین نویسندگان هر کشور یا زبان: ۱۵۵
- ترجمه آثار ۱۰ سانی ایرانی، به زبانهای دیگر ۱۶۱
- علل بی‌اقتبالی جامعه کتابخوان غربی به ادبیات داستانی معاصر ایران ۱۶۷
- الف) کم‌مخاطب‌بودن نویسندگان فارسی در ۱۶۷
- ب) صورت‌نگرفتن تلاشهای جوانان از سوی خود ما ۱۶۷
- ج) علل سیاسی ۱۶۹
- د) مشکلات محتوایی و زبانی ۱۷۴
- ه) تکراری و تقلیدی‌بودن آثار داستانی شباهت‌سفرکنان ما ۱۷۴
- ۴. رشد و اعتلای نقد ادبی ۱۷۷**
۱. نقد داستان ایرانی، از آغاز تا پیروزی انقلاب اسلامی ۱۷۹
- سالشمار چاپ نقد داستانهای ایرانی در مطبوعات، از آغاز تا پیروزی انقلاب اسلامی ۱۸۳
- نقدهای چاپ‌شده مربوط به داستانهای ایرانی در هر نشریه، از آغاز تا پیروزی انقلاب اسلامی ۱۹۷
- جمع‌بندی آماری ۲۰۱
- کیفیت نقدها ۲۰۸
- الف) منتقدان اغلب گمنام یا فاقد هویت مشخص ۲۰۸

- ۲۱۱..... (ب) رونق فروش کتابهای نقد
- ۲۱۱..... (ج) حرمت حریم آثار ادبی غربی
- ۲۱۱..... (د) نبود جرئت و جسارت و قدرت اجتهاد علمی در منتقدان
- ۲۱۲..... (ه) فقدان ساختار سنجیده در نقدها
- ۲۱۳..... (و) هتاکی و اهانت به یکدیگر
- ۲۱۴..... ۲. نقد داستان، در دوران پس از پیروزی انقلاب اسلامی
- ۲۱۴..... (الف) رشد و اعتلای کیفی
- ۲۱۵..... (ب) رشد کمی
- ۲۱۶..... (ج) پیدایش منتقدان جدید
- ۲۱۷..... (د) تقویت نقد ادبی غربی و خارجی، توسط منتقدان ایرانی
- ۲۱۸..... (ه) سحر آرمند و سلمه اشکانی نقدها
- ۲۱۸..... (و) آغاز شکل گیری نقد ادبی
- ۲۲۰..... (ز) تداوم جریان نقد فربر
- ۲۲۲..... (ح) اخلاقی تر و انسانی تر شدن نقد ادبی
- ۲۲۲..... آفات بخشهایی از نقد پس از انقلاب اسلامی
- ۲۲۳..... (الف) فرهنگ عمومی جامعه
- ۲۲۳..... (ب) وضعیت ادبیات کشور
- ۲۲۴..... (ج) قاعده مند نبودن گزینش آثار برای نقد
- ۲۲۵..... (د) مرعوب بودن در برابر نامهای شاخص
- ۲۲۵..... (ه) نقش روابط نویسندگان و منتقدان، در نقدها
- ۲۲۶..... رونق نشستهای نقد شفاهی
- ۲۲۹..... چند نکته آماری و کمی
- ۲۳۱..... کلیه کتابهای نقد منتشره پس از انقلاب
- ۲۴۴..... کتابهای نقد مستقل راجع به مجموعه آثار یک نویسنده
- ۲۴۶..... معرفی و نقد آراء و آثار نویسندگان خارجی، توسط منتقدان ایرانی
- ۲۵۰..... آثار منتقدان و پژوهشگران غربی، راجع به ادبیات داستانی ایران
- ۲۵۱..... کتابهای نقد مستقل منتشره راجع به یک کتاب داستان
- ۲۵۴..... کتابهای نقد و تحلیل عمدتاً محتوایی

- کتابهای داستان و نقد داستان (با هم)..... ۲۵۶
 مجموعه نقدهای میزگردی (حلقه نقد)..... ۲۶۰
 کتابهای نقد و تحلیل ادبی در قالب گفتگو..... ۲۶۱

۵. افزایش کتابها و آموزشهای نظری (تئوریک)..... ۲۶۳

۱. کلیه آثار منتشره درباره، در حاشیه، و نقد ادبیات داستانی در پیش از انقلاب..... ۲۷۱
 ۲. کتابهای منتشره درباره، در حاشیه و نقد ادبیات داستانی در پس از انقلاب..... ۲۷۶
 الف) کتابهای منتشره درباره ادبیات کودکان و نوجوانان..... ۲۷۶
 ب) کتابهای مربوط به زبانشناسی و ادبیات..... ۲۸۹
 ج) کتابهای مربوط به کتابشناسی ادبیات داستانی..... ۲۹۰
 د) فرهنگ بهای ادبی..... ۲۹۲
 ه) مجموعه‌های شعر، درباره ادبیات دینی..... ۲۹۶
 و) پژوهشهای در درباره متون کهن ادبی..... ۲۹۸
 ز) مباحث نظری ادبیات داستانی..... ۳۰۴
 ح) کتابهای پژوهش سببیت خلیل..... ۳۰۸
 ط) کتابهای مستقل درباره آثار یک نویسنده، یا خود او..... ۳۱۹
 ی) کتابهای جشن (یاد) نامه‌ها..... ۳۳۱
 ک-۱) کتابهای نقد و پژوهش درباره ادبیات داستانی دفاع مقدس..... ۳۳۲
 ک-۲) کتابهایی که بخشی از آنها به موضوع ادبیات داستانی دفاع مقدس اختصاص دارد..... ۳۳۴
 ل) نامه‌ها و خاطرات ادبی نویسندگان..... ۳۳۵
 م) کتابهای آموزشی..... ۳۳۸
 ن) درباره ادبیات عامیانه و اسطوره‌شناسی..... ۳۴۶
 س) تاریخ ادبیات معاصر ایران..... ۳۴۸
 ع) تاریخ ادبیات جهان..... ۳۵۰
 ف) کلیه آثار تالیفی و ترجمه‌ای درباره، در حاشیه و نقد ادبیات داستانی، منتشره در دوران پس از پیروزی انقلاب..... ۳۵۲
 جدولهای مقایسه‌ای..... ۴۲۴

- نتیجهٔ اجمالی..... ۴۳۰
- الف) کتابهای دربارهٔ ادبیات کودکان و نوجوانان..... ۴۳۰
- ب) کتابهای دربارهٔ ادبیات داستانی بزرگسالان..... ۴۳۱
- کمبودها و ضعفهای ادبیات داستانی پس از انقلاب..... ۴۳۵**
- مقدمه..... ۴۳۷
- نیمه امکان نوشتن حرفه‌ای..... ۴۳۷
- کم مطالعه‌بودن نویسندگان..... ۴۳۸
- تکرار تکرار از نانی، و تکرار مضامین و موقعیتهای..... ۴۳۹
- مشکل فاعل نثر..... ۴۴۱
- گرایش افراش به شیرهای بیان تک‌گویی نمایشی و درونی..... ۴۴۴
- ضعف در قصه و پیرنگ (Plot)..... ۴۴۵
- تقلید و رئالیسم جادویی زگی..... ۴۴۵
- پیروی و گرت‌برداری از سوررئالیسم و رمانتیک..... ۴۴۹
- گرایشهای شبه‌عرفانی..... ۴۵۲
- الف) گرایش شبه‌عرفانی در ادبیات داستانی پس از انقلاب..... ۴۵۲
- ب) زمینه‌های رواج داستانهای شبه‌عرفانی پس از پیروزی انقلاب اسلامی، در جهان..... ۴۵۵
- ج) داستانهای شبه‌عرفانی پس از پیروزی انقلاب اسلامی..... ۴۶۰
- د) در مورد تجربهٔ دینی:..... ۴۷۶
- ه) «افسانهٔ شخصی» چیست؟..... ۴۷۶
- و) در مورد عشق:..... ۴۷۸
- ز) در زمینهٔ تکثرگرایی دینی:..... ۴۷۸
- ح) در ارتباط با تساهل و تسامح دینی:..... ۴۷۹
- ط) در خصوص دین بدون شریعت و روحانیت و پرستشگاه خاص:..... ۴۸۰
- ی) دربارهٔ سحر و جادو:..... ۴۸۱
- ک) دربارهٔ روح جهان:..... ۴۸۱
- ل) در زمینهٔ تقدس‌زدایی:..... ۴۸۱

- ۴۸۵..... غلبه تیرگی و تلخی.....
- ۴۸۶..... استحاله فکری و بحران در ارزشها.....
- وفور داستانهای با قهرمان نویسنده یا هنرمند، و گرایش به داستانهای
- ۴۹۳..... پساتجددگرایانه.....
- ۴۹۴..... حضور طبیعی نویسنده قهرمان در داستان.....
- ۴۹۴..... (الف) زندگینامه‌های داستانی خودنوشت.....
- ۴۹۶..... (ب) داستان با قهرمان فرعی دارای نام و نشان نویسنده اصلی.....
- ۴۹۶..... (ج) داستانهای دارای یک قهرمان مهم، با نام و نشان اصلی نویسنده، به عنوان
- ۴۹۷..... نویسنده آن اثر.....
- ۴۹۸..... (د) داستانهای با یک قهرمان ناشناس، و به عنوان نویسنده غیرحرفه‌ای آن.....
- ۵۰۰..... تبیین روش‌های روایت عوالم روشنفکرانه و عملکرد روشنفکران.....
- ۵۰۳..... داستانهای مکتبی.....
- ۵۰۵..... داستانهای با یک قهرمان، نویسنده عام.....
- داستانهای نوشتن یک داستان، یا طرح قهرمانان داستان به صورت انتزاعی و
- ۵۰۷..... مختار.....
- ۵۱۱..... سابقه و زمینه.....
- ۵۱۵..... (الف) پیروی از مدل.....
- ۵۲۱..... (ب) فقدان ارتباط ثمربخش با جامعه.....
- ۵۲۵..... (ج) ضعف اطلاعات، و کمبود آشنایی نویسنده با موضوع داستان.....
- ۵۲۶..... (د) احساس ضعف در موضوعیابی.....
- ۵۲۶..... (ه) جبران مافات.....
- ۵۲۶..... ختم کلام.....
- ۵۲۹..... ضمیمه.....**
- ۵۳۱..... رمان انقلاب: مختصات، بایدها و نبایدها.....
- ۵۳۲..... رمان موردنظر انقلاب، کدام است.....
- ۵۳۹..... چند توصیه فرعی.....
- ۵۴۳..... کتاب و مقاله‌نامه.....**

پیشگفتار

رخداد کم‌نظیر انقلاب اسلامی ایران در جهان دین‌گریز و بلکه دین‌ستیز قرن بیستم، نشان‌دهندهٔ بدنهٔ جدی در جریان غالب سکولاریزه‌نمودن حیات فردی و اجتماعی انسان است. اما روشن است که بدون پایه‌ها و مبانی فکری متقن و استوار، وقوع چنین رویداد عظیمی ناممکن بود. به عبارت دیگر، «انقلاب فکری» مقدمه و زیربنای قیام ملت ایران علیه نظام استبدادی شاهنشاهی است. بنابراین بدیهی بود که پس از استقرار نظام جمهوری اسلامی نیز این تحول فکری رو به گسترش، بستر رشد و شکوفایی هر چه بیشتر را طلب نماید. از آنجا که چالش‌های فکری و فرهنگی برای نظام جمهوری اسلامی از مهم‌ترین آوردگاه‌های تقابل اندیشهٔ پویا و مولد انقلاب اسلامی با سایر اندیشه‌ها محسوب می‌گردد، برنامه‌ریزی و سازمان‌خاصی را نیاز دارد. دههٔ اول پس از پیروزی به استقرار نظام و مقابله با توطئهٔ جنگ سپهری شد و فرصت اندیشه، بیشتر متمرکز در عرصهٔ عمل و تجربهٔ انقلابی گردید و شهدای دفاع مقدس موفق شدند فراتر از اندیشه‌ها، راه‌هایی را گشوده و پشت سر گذارند که غبطهٔ عارفان و عالمان را برمی‌انگیخت. در دههٔ دوم با پشت‌سر گذاشتن دفاع مقدس، دوران بازسازی کشور براساس آرمان‌های انقلاب اسلامی آغاز شد و در این عرصه، رویارویی فرهنگی، برجستگی خاصی یافت و امید و انتظار چالش‌گری فکری و فرهنگی از نیروهای متعهد و آگاه به هویت و افق آیندهٔ ملت ایران در پرتو

اسلام، بستر ساز فعالیت‌هایی سازماندهی شده در قالب مؤسسات پژوهشی گردید. «پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی» که نهادی علمی و غیرانتفاعی می‌باشد مولود چنین بستری است که از زمان تأسیس (دهم اردیبهشت‌ماه ۱۳۷۳) می‌کوشد با ترویج و تبیین مبانی فکری و اعتقادی انقلاب اسلامی به‌گونه‌ای مؤثر، چالش‌های فکری و فرهنگی در برابر انقلاب اسلامی و نظام برپا شده از آن را همچون فرصتی مغتنم مورد استفاده و بهره‌برداری قرار دهد. این منظور پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، که نهادی است در قالب

پنج پژوهشگاه: «حکمت اسلامی، دین‌پژوهی، نظام‌های اسلامی، فرهنگ و مطالعات اجتماعی» و «پژوهشگاه دانشنامه‌نگاری دینی» در سال ۱۳۷۳ تأسیس شد. «پژوهشگاه فرهنگ و مطالعات اجتماعی» که متشکل از پنج گروه «فرهنگ‌پژوهی»، «مطالعات انقلاب اسلامی»، «تاریخ و تمدن»، «غرب‌شناسی» و «ادبیات اندیشه» است، در اساسی، با مأموریت‌های تأملات و کاوش‌ها در خصوص تحولات فرهنگی و اجتماعی می‌کوشد زمینه تولید آثاری با جهت‌گیری انتقادی و بومی را در مورد مسائل و مشکلات حوزه‌های یادشده فراهم سازد.

۱. شناخت و بازپیرایی موارث مکتوب عالی اسلامی در حوزه تاریخ، تمدن، فرهنگ و هنر ایران و اسلام؛

۲. تحقیق در زمینه تحولات، مبانی و مسائل تمدن، فرهنگ و هنر اسلامی ایرانی؛

۳. تحلیل و بازکاوی کاستیهای دیرین، آسیب‌شناسی وضعیت کنونی و بررسی چشم‌انداز و چالش‌های آتی فرهنگ و تمدن اسلامی و ارائه راه‌های شایسته جهت احیا و ارتقای فرهنگ و هنر اسلامی ایرانی و تعمیق پیوند نسل امروز با آن؛

۴. بررسی و تبیین نظری پیشینه، مبانی، اهداف و فرآیند تحقق انقلاب اسلامی و مطالعه و بازشناسی مسائل و موانع انقلاب و راه‌های تحکیم اصول و توسعه آرمانها و ارزشهای متعالی آن و مصون‌سازی طبقات اجتماعی در قبال تازش فکری - فرهنگی بیگانگان؛

۵. بازشناسی ماهیت و مؤلفه‌های فکر و فرهنگ غربی و نقد و ارزیابی علمی دستاوردهای تمدن جدید، بررسی راههای توسعه اندیشه اسلامی و طرق اصطیاد عناصر انسانی و عقلانی فرهنگ و تمدن دیگر ملل؛

۶. نقد آثار منتشره و آراء مطرح‌شده در حوزه‌های مطالعاتی پژوهشکده.

تحقیق حاضر که نتیجه تلاش علمی محقق ارجمند محمدرضا سرشار، ضو هیأت علمی گروه ادبیات اندیشه پژوهشکده فرهنگ و مطالعات اجتماعی است، به تحلیل و بررسی ادبیات داستانی ایران، بعد از انقلاب اسلامی، و تبیین قوتها و کاستیهای آن می‌پردازد؛ موضوعی مهم، مغفول‌مانده در مطالعات ادبیات داستانی معاصر که بازکاوی اش می‌تواند قدم اول در شناخت «ریت» بسیار داستانی انقلاب اسلامی باشد؛ مسیری که ناگزیر باید از نقد و بررسی آسب‌شده‌ی و قوت‌شناسی کارنامه‌سی‌ساله ادبیات داستانی شروع شود.

محقق محترم در این اثر تمثیلی تطبیقی کوشیده‌اند تا به تبیین رشد کمی و کیفی ادبیات داستانی، بر بستر توسعه جامعه انقلابی ایران بعد از سال ۱۳۵۷، علی‌رغم همه فراز و فرودها، پردازند و تیرات، کنشها و واکنشهای این جریان ادبی را در مقابل جامعه و حولات فکری، فرهنگی و سیاسی‌اش، در قیاس با پیش از انقلاب بررسی کنند.

در نگاهی کلان، این اثر، بازتاباننده بخشی از «ریت» انقلاب در ایجاد یک تحول دامن‌دار در این عرصه مهم ادبی است؛ تحولی که در برغم «اورپها یا اظهارنظرهای غیرمنصفانه یا ناکارشناسانه، درباره‌اش سکوت شده، کوچک و کم‌انگاشته شده یا دچار وارونه‌نمایی شده است.

امیدواریم اظهارنظرهای خوانندگان ارجمند، استادان و محققان دلسوز ادبیات این مرز و بوم، در مسیر رفع کاستیهای احتمالی این پژوهش، بر غنای علمی آن، در ویرایشهای بعد بیفزاید.

گروه ادبیات اندیشه

پژوهشکده فرهنگ و مطالعات اجتماعی